

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی
دانشکده علوم سیاسی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M. A)

رشته اندیشه سیاسی در اسلام

موضوع:

«مقایسه تطبیقی اندیشه های شهید مطهری (ره) و آیت ... طالقانی (ره)

درباره حکومت اسلامی در عصر غیبت»

استاد راهنما :

جناب آقای مرتضی محمودی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر عباسعلی رهبر

پژوهشگر :

محمد ابراهیمی

سال تحصیلی:

تابستان ۹۰

تقدیم

به پیشگاه ملکوتی آن قطب عالم امکان، ولیّ دوران، کشف امامان وحجت زمین و آسمان، سلیمان زمان، صاحب العصر والزمان مهدی عجل... تعالی فرجه الشریف.

و آن یگانه دوران رهبر فقید و کبیر، معمار انقلاب حضرت آیت... خمینی (ره) که راه چگونگی زیستن را در تاریکی دوران به بشریت آموخت.

و رهبر فرزانه انقلاب حضرت امام خامنه ای (دامت برکاته) پرچم دار و سکان دار کشتی انقلاب اسلامی ایران و تمامی منتظران آن حضرت می نمایم.

سپاسگزاری و تشکر

حمد و سپاس خدایی را که به لطف و زبان و قلم، به انسان قدرت گفتگو و هستی بخشید، تشکر و سپاس ذات بیکران معبودی را که ذکرش تسلی دل عاشقان و طمأنینه قلب جستجوگران خداپرست است. آنکه به قلم، قداست و به انسان کرامت و ازسرلطف بیکران و رحمت بی پایان خویش به این بنده حقیر توجهی نمود و توفیق جستجوی بخشی از عوالم وجودی خود را برایم مهیا ساخت.

برخود واجب می دانم با تواضع از زحمات بی دریغ استاد گرانمایه و فرهیخته جناب آقای محمودی که با راهنمایی های سودمند و ارزنده خویش موجبات به ثمر رساندن این رساله را فراهم نمودند، سپاسگزاری کنم و از استاد ارجمند جناب آقای دکتر عباسعلی رهبر در مقام استاد مشاور فرآیند به ثمر رسیدن این اثر را هموار نمودند و در این زمینه مساعی و همکاری صمیمانه داشتند کمال قدردانی و سپاس را دارم.

فرصت را مغتنم می شمارم و از زحمات مرحوم پدر بزرگوارم که همیشه دغدغه تحصیلات فرزندان را داشتند و مادر مهربانم که همیشه با دعای خیرشان زمینه رشد و ارتقاء بنده را فراهم نمودند تشکر می نمایم، و نهایت تشکر و سپاس را از همسر گرامیم که همیشه در مراحل سخت زندگی یارویاورم بوده و بنده را در تحریر این رساله یاری نمودند دارم.

تعهدنامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب محمد ابراهیمی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد به شماره دانشجویی ۸۷۰۰۰۱۴۰۸۰۰ در رشته اندیشه سیاسی در اسلام در تاریخ ۹۰/۶/۳۱ از پایان نامه خود تحت عنوان مقایسه تطبیقی اندیشه های شهید مطهری و آیت الله طالقانی درباره حکومت اسلامی در عصر غیبت با کسب نمره و درجه دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق رو پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء:

بسمه تعالی

در تاریخ ۹۰/۶/۳۱

محمد ابراهیمی دانشجوی کارشناسی ارشد اندیشه سیاسی در اسلام از پایان نامه خود دفاع نموده و با نمره به حروف و با درجه مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

چکیده پایان نامه (شامل خلاصه، اهداف، روش های اجرا و نتایج به دست آمده):

قرن بیست و یکم را به حق باید « قرن خمینی » بنامیم زیرا در پرتو اندیشه سیاسی او بود که مسلمانان تجدید حیات اسلام و « اسلام سیاسی » را در عرصه کارآمدی و حکومتی به نظاره نشستند . او معتقد بود که «باید اسلام را فاتح جهان نمود». از مباحث مهم و اساسی در دوره غیبت، بحث حکومت اسلامی و انتظار فرج و ارتباط آن دو با یکدیگر است . بیشتر فقهای شیعه، تشکیل حکومت اسلامی را در دوره غیبت، ضروری می دانند و بر این باورند که فقهای عادل، باید به این مهم اقدام کنند و اگر یکی از آنان تشکیل حکومت داد، بر دیگران واجب است که از او پیروی کنند. طالقانی دیدگاه حکومت خود را این گونه طرح می کند که مردم بر مردم باید حکومت کنند و با انتخاب نماینده از طرف مردم که تأکید بسیار بر شوراهاى محلی و شهری و پارلمانی داشت. مطهری هم معتقد بر حکومت اسلامی و جمهوری اسلامی می باشد . و در اثبات ولایت فقیه از دلایل عقلی و نقلی بهره برد . ایشان نیز میان نظام سیاسی مبتنی بر ولایت فقیه و دموکراسی ناسازگاری نمی بیند. ارتباط بین دین و سیاست را ناگسستنی می بیند و می گوید ولی فقیه در رأس جامعه اسلامی مقامی چونان پیامبر و امامان دارد و باید نقش نظارتی و ایدئولوگ داشته باشد . این اندیشمندان از شاگردان برجسته امام خمینی (ره) بودند و برای تحقق انقلاب اسلامی و بعد از آن زحمتهای زیادی متحمل گردیدند .

اهداف : هدف اصلی در این پژوهش عبارتست از بررسی عقلانی و نظری حکومت اسلامی در عصر غیبت و تبیین اندیشه های این دو اندیشمند و اسلام شناس مطهری و طالقانی ، و اثبات ولایت مطلقه فقیه و مردم سالاری دینی و مشروعیت می باشد .

روش های اجراء : در این پژوهش روش کلی « علّی، مقایسه ای » بوده و از روش های گوناگون نیز مانند روش های تاریخی، توصیفی، تحلیلی و کتابخانه ای استفاده شده است.

نتایج : در این پژوهش نتایج کلی به این قرار است که جامعه ایده آل مورد نظر بشریت همان جامعه مهدوی و حکومت اسلامی است و حکومت های غربی بدلیل نقاط ضعف فراوان قابلیت لازم را ندارند و بر مسلمانان واجب است که باتدوین طرح جامعه اسلامی و برپایی حکومت اسلامی و آرمانی زمینه را برای تشکیل حکومت مهدوی فراهم نماید .

نظر استاد راهنما برای چاپ در پژوهشنامه دانشکده مناسب است _ مناسب نیست تاریخ و امضاء

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	مقدمه.....
۴.....	فصل اول: کلیات.....
۵.....	۱-۱- طرح مسئله.....
۵.....	۱-۲- اهداف تحقیق.....
۶.....	۱-۳- سؤال اصلی.....
۶.....	۱-۴- سؤال فرعی.....
۶.....	۱-۵- فرضیه اصلی.....
۶.....	۱-۶- فرضیه رقیب.....
۶.....	۱-۷- متغیر مستقل و وابسته.....
۷.....	۱-۸- روش تحقیق.....
۷.....	۱-۹- محدودیت های تحقیق.....
۷.....	۱-۱۰- سوابق تحقیق.....
۱۰.....	۱-۱۱- سازمان بندی تحقیق.....
۱۱.....	۱-۱۲- مفاهیم.....
۱۵.....	فصل دوم: مبانی نظری.....
۱۶.....	بخش اول (حکومت).....
۱۶.....	۲-۱-۱- حکومت.....
۱۹.....	۲-۱-۲- ضرورت عقلی و فطری حکومت.....
۲۴.....	۲-۱-۳- جهان اسلام و مشخصات آن.....
۲۶.....	۲-۱-۴- شیوه حکومت در اسلام.....
۳۴.....	۲-۱-۵- ارکان و انواع حکومت.....

۳۵	۶-۱-۲- اهداف و کارویژه های حکومت در اسلام.....
۴۱	بخش دوم (دین).....
۴۱	۱-۲-۲- تعریف دین و مشکلات آن.....
۴۳	۲-۲-۲- دین و تعاریف دانشمندان غربی.....
۴۵	۳-۲-۲- دین و تعاریف دانشمندان و متکلمان اسلامی از دین.....
۵۳	۴-۲-۲- دین و دموکراسی.....
۵۶	۵-۲-۲- جمعه بندی تعریف ها از دین.....
۵۸	بخش سوم (حکومت اسلامی).....
۵۸	۱-۳-۲- حکومت دینی و تعاریف آن.....
۵۹	۲-۳-۲- حکومت دینی و رویکردهای مختلف.....
۶۰	۳-۳-۲- مردم سالاری دینی.....
۶۲	۴-۳-۲- جمع بندی تعاریف حکومت دینی.....
۶۴	فصل سوم: نهضت ولایت.....
۶۵	بخش اول (نهضت، دولت جامعه).....
۶۵	۱-۱-۳- نهضت اسلامی.....
۶۷	۲-۱-۳- نهضت اسلامی ایران.....
۶۸	۳-۱-۳- دولت و مفهوم اسلامی آن.....
۷۵	۴-۱-۳- جامعه اسلامی.....
۷۹	بخش دوم (ولایت).....
۷۹	۱-۲-۳- ولایت و نظر اسلام در باره ولایت.....
۸۳	۲-۲-۳- ولایت فقیه.....
۸۵	۳-۲-۳- ولایت فقیه از دیدگاه امام خمینی (ره).....
۸۸	۴-۲-۳- ولایت فقیه از دیدگاه آیت ا..... خامنه ای.....

- ۳-۲-۵- ولایت مطلقه از دیدگاه آیت ا.م.صباح..... ۹۰
- ۳-۲-۶- ولایت فقیه از دیدگاه شهید مطهری (ره)..... ۹۱
- بخش سوم (مشروعیت)..... ۹۲
- ۳-۳-۱- مشروعیت..... ۹۲
- ۳-۳-۲- دیدگاه و تعاریف مشروعیت..... ۹۳
- ۳-۳-۳- انواع و منابع مشروعیت..... ۹۴
- ۳-۳-۴- مشروعیت در حکومت اسلامی (اهل تسنن و تشیع)..... ۹۶
- ۳-۳-۵- دیدگاه مختلف در باب مشروعیت حکومت اسلامی..... ۹۷
- ۳-۳-۶- مشروعیت در تفکر سیاسی اسلام..... ۹۹
- فصل چهارم: شیعه و حکومت..... ۱۰۱**
- بخش اول (شیعه و حکومت اسلامی)..... ۱۰۲
- ۴-۱-۱- شیعه و حکومت اسلامی..... ۱۰۲
- ۴-۱-۲- اختلاف نظرها در باره حکومت در عصر غیبت..... ۱۰۶
- ۴-۱-۳- حکومت اسلامی و اختلاف حکومت اسلامی با سایر حکومتها..... ۱۰۶
- ۴-۱-۴- حکومت هدف یا وسیله..... ۱۰۹
- ۴-۱-۵- جدایی اسلام از سیاست و نقد آن..... ۱۱۱
- ۴-۱-۶- معیارهای حکومت اسلامی..... ۱۱۴
- ۴-۱-۷- دموکراسی و حکومت اسلامی..... ۱۱۶
- ۴-۱-۸- کارآمدی حکومت اسلامی..... ۱۱۷
- ۴-۱-۹- جایگاه مردم در حکومت اسلامی..... ۱۱۷
- ۴-۱-۱۰- حکومت اسلامی و توان بسیج مردم..... ۱۱۹
- ۴-۱-۱۱- جایگاه مردم (رای و انتخاب)..... ۱۲۰
- بخش دوم (دیدگاههای دو اندیشمند)..... ۱۲۲
- ۴-۲-۱- حکومت دینی از دیدگاه مطهری..... ۱۲۲

- ۱۲۴-۲-۲-۴- حکومت دینی از دیدگاه طالقانی.....
- ۱۳۰-۳-۲-۴- مقایسه نظرات مطهری و طالقانی.....
- ۱۳۲-۴-۲-۴- مطهری و حکومت اسلامی در عصر غیبت.....
- ۱۳۳-۵-۲-۴- طالقانی و حکومت اسلامی در عصر غیبت.....
- ۱۳۸-۶-۲-۴- عدالت در حکومت اسلامی از دیدگاه دو اندیشمند.....
- ۱۴۲-۷-۲-۴- مطهری و جمهوری اسلامی.....
- ۱۴۴-۸-۲-۴- طالقانی و جمهوری اسلامی.....
- ۱۴۹-۹-۲-۴- پایه مشروعیت از دیدگاه دو اندیشمند.....
- ۱۵۱-۱۰-۲-۴- کارگزاران حکومت اسلامی از دیدگاه مطهری و طالقانی.....
- ۱۵۴-۱۱-۲-۴- وجه اشتراک و اختلاف دو اندیشمند.....

۱۵۶- فصل پنجم.....

۱۵۷- جمع بندی و نتیجه گیری.....

۱۶۰- منابع و مآخذ.....

حکومت اسلامی ایران مبین نهادهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی جامعه ایران بر اساس اصول و ضوابط اسلامی است که انعکاس خواست قلبی امت اسلامی می باشد. ماهیت انقلاب عظیم اسلامی ایران و روند مبارزه مردم مسلمان از ابتدا تا پیروزی که در شعارهای قاطع و کوبنده همه قشرهای مردم، تبلور می یافت، این خواست اساسی را مشخص کرده و اکنون در طلیعه این پیروزی بزرگ ملت ما با تمام وجود نیل به آن را می طلبد. ویژگی بنیادی این حکومت نسبت به دیگر حکومتهای ایران در سده های اخیر، مکتبی و اسلامی بودن آن است، ملت مسلمان ایران پس از گذر از نهضت ضد استبدادی مشروطه و نهضت ضد استعماری ملی شدن نفت به این تجربه گرانبار دست یافت که علت اساسی و مشخص عدم موفقیت این نهضت ها مکتبی نبودن مبارزات بوده است، گرچه در نهضت های اخیر خط فکری اسلامی و رهبری روحانیت مبارزه سهم اصلی و اساسی را برعهده داشت ولی به دلیل دورشدن این مبارزات از موانع اصیل اسلامی، جنبش ها به سرعت به رکود کشانده شدند.

از اینجا وجدان بیدار ملت به رهبری مرجع عالیقدر آیت ... امام خمینی(ره) ضرورت پیگیری خط نهضت اصیل مکتبی و اسلامی را دریافت و این بار روحانیت مبارز کشور که همواره در صف مقدم نهضت های مردمی بوده و نویسندگان و روشنفکران متعهد با رهبری ایشان تحرک نوینی یافت و آغاز نهضت اخیر ایران در سال هزار و سیصد و هشتاد و دو هجری قمری برابر با هزار و سیصد و چهل و یک هجری شمسی شروع شد، اعتراض در هم کوبنده امام خمینی به توطئه امریکایی انقلاب سفید که گامی در جهت تثبیت پایه های حکومت استبداد و تحکیم وابستگی های سیاسی، فرهنگی و اقتصادی ایران به امپریالیزم جهانی بود عامل حرکت یکپارچه ملت گشت و متعاقب آن انقلاب عظیم و خونبار امت اسلامی در خرداد ۱۳۴۲ که در حقیقت نقطه آغاز شکوفایی این قیام شکوهمند و گسترده بود، و مرکزیت امام را به عنوان رهبری اسلامی تثبیت و مستحکم نمود. طرح حکومت اسلامی برپایه ولایت فقیه که در اوج خفقان رژیم استبدادی از سوی امام خمینی(ره) ارائه شد انگیزه مشخص و منسجم نوینی را در مردم مسلمان ایجاد نمود و راه اصیل مبارزه مکتبی اسلام را گشود که تلاش مبارزان مسلمان و متعهد از جمله آیت ... طالقانی و شهید متفکر مطهری و ... را در داخل و خارج کشور منسجم تر ساخت، (۲۱ و ۲۲ بهمن سال ۱۳۵۷) روزهای فروریختن بنیاد شاهنشاهی شد و حکومت اسلامی که خواست دیرینه مردم مسلمان بود، نوید پیروزی نهایی را داد.

قانون اساسی با توجه به محتوای اسلامی انقلاب ایران که حرکتی برای پیروزی تمامی مستضعفین به مستکبرین بود زمینه تداوم این انقلاب را با ایجاد نهادها و بنیادهای سیاسی که خود پایه تشکیل جامعه است بر اساس تلقی مکتبی، صالحان عهده دار حکومت و اداره مملکت می گردند، همانطور که در قرآن آمده است: « این زمین را بندگان صالح من به میراث خواهند برد. » (... ان الارض يرثها عبادي الصالحون) (سوره انبیاء آیه ۱۰۵) و قانون گذاری که مبین ضابطه های مدیریت اجتماعی است بر مدار قرآن و سنت جریان می یابد، بنابراین نظارت دقیق و جدی از ناحیه اسلام شناسان عادل و پرهیزگار و متعهد (فقهای عادل) امری محترم و ضروری است و چون هدف از حکومت رشد دادن انسان در حرکت به سوی نظام الهی است، «و بازگشت همگان نزد اوست» (ولی الله المصیر) (نور آیه ۴۲) تا زمینه بروز شکوفایی استعدادها به منظور تجلی ابعاد خداگونگی انسان فراهم آید و این جزء در گرو مشارکت فعال و گسترده تمامی عناصر اجتماع در روند تحول جامعه نمی تواند باشد، با توجه به این جهت، حکومت جمهوری اسلامی زمینه چنین مشارکتی را در تمام مراحل تصمیم گیری های سیاسی و سرنوشت ساز برای همه افراد اجتماع فراهم می سازد تا در مسیر تکامل انسان هر فردی خود دست اندرکار و مسئول رشد و ارتقاء رهبری گردد که این همان تعلق حکومت مستضعفین در زمین خواهد بود. « و ما برآن هستیم که بر مستضعفان روی زمین نعمت دهیم و آنان را پیشوایان سازیم و وارثان گردانیم » (و نرید ان نمّنّ علی الذّین استضعفوا فی الارض و نجعلهم ائمه و نجعلهم الوارثین ..) (قصص آیه ۵)

این رساله، حکومت اسلامی در عصر غیبت و مقایسه تطبیقی اندیشه های طالقانی و مطهری را به نحو گسترده مورد بررسی قرار داده است و درحکومت و دولت اسلامی ایران، کارآمدی آن و بازده ای مسائل مختلف عالیه بشریت در آن تدوین و اجرا می گردد و در ایران اسلامی حکومت آن از جانب مردم تشکیل می شود، یعنی حکومت مردم بر مردم محقق شده است و در رأس حکومت ولایت مطلقه فقیه جانشین بر حق رسول اکرم (ص) بر کره خاکی می باشد و انشاء... با متصل شدن بر ظهور مهدی (عج) حکومت عدل واقعی اسلامی تحقق می یابد.

فصل اول

کلیات

۱-۱- طرح مسئله

نظام جمهوری اسلامی ایران مدعی پیاده کردن سیاست خاصی بنام حکومت اسلامی در عصر غیبت است و قرائتهای مختلفی از حکومت اسلامی توسط نخبگان سیاسی و یا اسلامی ارائه شده است. (مانند: مدرس، بهشتی، امام خمینی(ره) و طالقانی و مطهری و ...) علیرغم آنکه ۳۰ سال از انقلاب شکوهمند اسلامی می گذرد، همچنان تصویر چندان دقیقی در این خصوص وجود ندارد و این خود دلالت بر این دارد، که ابعاد و زوایای خاص آن بر همگان آشکار شود و تطبیق آراء و اندیشه های علما و اندیشمندان شیعه در خصوص حکومت اسلامی در عصر غیبت روشن شود که پرداختن به این قبیل بحث ها ما را به آشنایی در این زمینه راهنمایی می کند. بررسی اندیشه های متفکران از جمله مطهری و طالقانی در خصوص برپایی حکومت اسلامی در عصر غیبت و تشکیل جمهوری اسلامی می تواند ترسیمی از دیدگاههای برجسته در این خصوص را نمایان کند.

۱-۲- اهداف تحقیق

از اهداف این پایان نامه بررسی عقلانی و نظری در خصوص حکومت اسلامی در عصر غیبت میباشد. بعلاوه میتواند در رفع شبهات احتمالی در مورد اسلامی بودن حکومت کمک نماید زیرا تبیین اندیشه های دو اندیشمند و اسلام شناس بزرگ که به تفکرات سیاسی و حکومت دینی توجه داشته اند از جمله متفکران اسلامی - سیاسی قرن اخیر در ایران می باشند می توان اثرگذار بوده و مباحث و موضوعات مربوط به

حکومت اسلامی از قبیل ولایت فقیه و مطلق بودن یا نبودن آن، مردم سالاری دینی، مشروعیت، عدالت و ... ، از دیدگاه آنان بیش از پیش تبیین گردد.

با ملاحظه این موضوع که پیش از سه دهه است حکومت مردم سالاری دینی (اسلامی) در ایران برقرار می باشد. موضوع این پایان نامه می تواند در روشن شدن ویژگیها، کارآمدی و پایداری آن کمک نماید.

۱-۳- سنئوال اصلی

دیدگاه شهید مطهری (ره) و آیت ... طالقانی (ره) در خصوص حکومت اسلامی در عصر غیبت چیست؟

۱-۴- سنئوال فرعی

آیا حکومت اسلامی از دیدگاه مطهری و طالقانی با توجه به نظامهای حکومتی فعلی دنیا کارآمدی بهتری دارد؟

۱-۵- فرضیه اصلی

مطهری و طالقانی ضمن جواز حکومت عامه ولایت فقیه، معتقدند که با توجه به بسیج مردم و معیارهای حکومتی در مکتب اسلام، حکومت اسلامی قابلیت کارآمدی را داراست.

۱-۶- فرضیه رقیب

حکومت های فعلی دنیا پاسخگوی جوامع خود بوده اند و حکومت کاملاً دینی قابلیت کارآمدی را ندارد.

۱-۷- متغیر مستقل و وابسته

متغیر مستقل: کلام شیعه و حکومت اسلامی.

متغیر وابسته : حکومت اسلامی در عصر غیبت از منظر شهید مطهری (ره) و آیت ... طالقانی (ره) .

۱-۸- روش تحقیق

توصیفی، تحلیلی

۱-۹- محدودیت های تحقیق

محدودیت‌های تحقیق بیشتر در خصوص آیت ... طالقانی می باشد که آثار ایشان بسیار کم است، ولی در خصوص شهید مطهری آثار بسیار زیاد و جامعی وجود دارد ، و شخصیتها و نویسندگان های مختلف و اندیشمندان و استادان دودهمه اخیر بیشتر در خصوص شهید مطهری و آثار آن نوشته اند. بهرحال هیچکدام از آنان (مطهری و طالقانی) کتاب مستقلی درباره حکومت اسلامی ندارند بنابراین کمبود منابع درباره اندیشه های بویژه سیاسی این دو اندیشمند اسلامی از مهمترین محدودیت های تحقیق باید دانست.

۱-۱۰- سوابق تحقیق

گسترش فزاینده ی علوم و معارف بشری به موازات رشد حیرت انگیز تکنولوژی ارتباطات به عصر ما ماهیتی علمی و اطلاعاتی بخشیده است و به حق این دوران را «عصر انفجار اطلاعات» نامیده اند. تردیدی نیست که این اطلاعات میراث مشترک همه تمدن ها و فرهنگهاست و ملت‌های مختلف درکنار استفاده و بهره گیری از آن، به رشد و اثبات آن یاری می رسانند. فرآیند تکاملی این میراث به گونه ای است که بشر را به سوی همسانی و همگونی فرا میخواند و هویت های مستقل سنتی و ملی را به چالش مواجه ساخته است. همراهی مطلق با آن گسست از هویت است و نادیده انگاشتن آن گسست از زمان.

در بین همه ملتها و فرهنگها و تمدن ها شخصیت‌هایی بوده اند که با داشتن دو ویژگی (توجه به هویت و زمان) خدمات شایانی در حوزه ای احیای تفکر دینی و شیوه حکومت داشته اند ، در بین اندیشمندان و سیاستمداران قرن اخیر می توان آیت ... طالقانی و شهید مطهری را نام برد که در طول زندگی پرفراز و نشیب خود همواره دغدغه احیاء تفکر قرآنی و دینی و برپایی حکومت اسلامی بر پایه الهی و مردمی بوده

اند. که در خصوص موضوع پایان نامه «مقایسه تطبیقی اندیشه های طالقانی و مطهری درباره حکومت اسلامی در عصر غیبت» به هیچ عنوان در هیچ دانشگاهی پایان نامه ای در این خصوص مشاهده نگردید، اما اندیشه ای شهید مطهری در خصوص سیاست یا حکومت اسلامی پژوهش هایی صورت گرفته است .

مهمترین عامل که این تحقیق حاضر را با سایر آثار متمایزمی نماید بررسی تطبیقی و مقایسه ای اندیشه طالقانی که اساساً "تفکر اوزاندیشه آیت ... نائینی برخواسته بود و شهید مطهری که یک اندیشمند سیاسی و آگاه به زمان خود و یک اسلام شناس بود، بررسی بعمل آمده در خصوص افکار و اندیشه های این دو عالم اسلامی حکایت از تلاش تعداد قابل توجهی از محققان و متفکران شیعی و غیر شیعی در حوزه های مختلف علمی، برای تبیین شرح ملل آنان در ابعاد کلامی، عرفانی، اخلاقی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و ... می باشد.

در بررسی آثار شهید مطهری از جمله بررسی اجمالی نهضت‌های اسلامی در صد سال اخیر، قیام و انقلاب مهدی(عج)، پیرامون جمهوری اسلامی، پیرامون انقلاب اسلامی، مبانی فقهی حکومت اسلامی، ده گفتار، امامت و رهبری، وحی و نبوت و آثار دیگر، استاد شهید مطهری، از جمله اندیشورانی است که بسیار تواناست و بادرک درست و قرائتی صحیح از اسلام و سنت اسلامی، آن را در مواجهه ی با افکار الحادی و عقاید انحرافی مطرح می نماید و به خوبی از هویت دینی و تفکر دینی پاسداری نماید، و نکاتی که در آثار آن وجود دارد عبارتند از: مطهری برخلاف سکولارها، مدافع نظریه دوساحتی بودن دین اسلام است، به این معناکه معتقد علاوه بر مسائل اخروی، مسائل دنیوی نیز مورد توجه اسلام بوده است. مطهری برای حکومت اسلامی مبتنی بر ولایت فقیه دو رکن قائل است، رکن الهی و رکن مردمی. نظریه خاص مطهری در باب حقوق فطری و طبیعی و حق انتخاب مبنای رکن مردمی حکومت است و در اثبات ولایت فقیه از ادله عقلی و نقلی بهره برده است و بیان نظام سیاسی و اجتماعی مبتنی بر ولایت فقیه و دموکراسی ناسازگاری نمی بیند و مطهری متفکری بود که انسان را شناخت. انسان که متحرک این مسیر «احیای تفکر دینی» است و محرک را نیز که در درون خود او قرار داد. به درستی شناسایی و معرفی کرد و با توجه به تنوع محرکها و قدرت محرکها جهت گیری آنها را نیز تشخیص داد و در نتیجه توانست در مسیر تعالی و انحطاط و تکامل و ارتجاع را شناسایی کند و به دیگران نیز بشناساند. مطهری در خصوص امامت در کتاب ده گفتار و پیرامون انقلاب اسلامی می فرماید: شیعیان برخلاف اهل تسنن معتقدند که امامان بعد از علی(ع) وارثان به حق حکومت دینی هستند، لذا ائمه اطهار(ع) همواره محور اعتقاد مسلمانان شیعه و مرجع حل اختلافات و مشکلات آنها بوده

اند، بعد از غیبت حضرت ولی عصر(عج) نیز جامعه شیعه همواره از سیره و روش ائمه(ع) در کنار منابع دیگری چون قرآن و سیره حضرت رسول(ص)، در زندگی علمی و عملی خود بهره گرفتند، مع الوصف پیرامون اعتقاد به امامت تحریف‌هایی صورت گرفت که مانع از تحرک و پویایی جامعه ی تشیع در مسیر اهداف آرمانی خود بود، و در خصوص مهدویت و انتظار فرج موعود مطهری چنین بیان می کند، برداشت قشری مردم از مهدویت و قیام و انقلاب مهدی(عج) موعود این است که صرفاً "ماهیت انفجاری دارد. فقط فقط از گسترش و اشاعه و رواج ظلم ها، تبعیض ها، اختناق ها، حق کشی ها و تباهی ها ناشی میشود، آنگاه که صلاح به نقطه صفر برسد، حق و حقیقت هیچ طرفداری نداشته باشد، باطل یکه تازی کند، جزء باطل نیرویی حکومت نکند، فرد صالحی در جهان یافت نشود، این انفجار رخ می دهد اینجاست که گناه هم فال است و هم تماشا، هم لذت و کامجویی است و هم کمک به انقلاب مقدس نهایی، این گروه طبعاً" به مصلحان و مجاهدان و آمران به معروف و ناهیان از منکر با نوعی برداشت از ظهور و قیام مهدی(عج) و این انتظار فرج که منجر به نوعی تعطیلی در حدود و مقررات اسلامی میشود و نوعی اباحیگری باید شمرده شود به هیچ وجه با موازین اسلامی و قرآنی وفق نمی دهد و در دیدگاه آیت ... طالقانی هم تفکر این است که باید برای آماده کردن بستر قیام مهدی موازین اسلامی و قرآنی و سنت پیامبر اکرم(ص) را کاملاً رعایت کرد و مخالف سرسخت اشاعه و رواج گناه و ظلم ها در کره زمین است.

و مطهری در خصوص حکومت در اسلام در کتاب امامت و رهبری، تعبیر «بیت القصیده» وزیر بنای تعلیمات انبیاست. تنها فرقه ای که در آن تردید کرد، خوارج بود که با شعار معروف «لا حکم الا لله» در زمان حکومت امام علی(ع) اصل ضرورت حکومت رانفی می کردند. اما آنان نیز به سستی و وهن موضوع خود پی برده و به تعیین رهبر و وظیفه برای خود دست یازیدند و همچنین طالقانی در کتاب ابوذر انقلاب که نویسنده آن محتشمی پوراست، حکومت در اسلام را بسیار ضروری و حکم رانی آن را بر اساس نظام شورایی و مشورت عنوان می کند و به دموکراسی اسلامی یعنی حکومت مردم به مردم تأکید دارد و انتخاب حاکم را حق شهروندان تلقی می کند و طالقانی در مجموعه آثار ۱ که نویسنده آن خسروشاهی است ایجاد تشکیل حکومت را از واجبات و ضروریات میدانند و تأکید بسیار بر انتخاب اصلح و ولی توسط مردم و حکومت و حکمرانی را بصورت نظام شورایی میدانند و از جمله مطالعه و بررسی پایان نامه های آقای عباس آخوندی، موسی الرضا داورزنی و ... در مجموع با توجه به تلاش های مذکور و مشورت با اساتید فن، شواهد، حاکی از خلاء پژوهشی در بررسی مقایسه تطبیقی اندیشه های شهید مطهری و آیت ... طالقانی درباره حکومت اسلامی در عصر غیبت مخصوصاً" در باب نظریه و اشتراکات و اختلافات دو اندیشمند مشهود می باشد.

۱-۱۱- سازمان بندی تحقیق

این پایان نامه مشتمل بر پنج فصل می باشد، که فصل اول شامل کلیات تحقیق بوده و طرح کلی، ادبیات تحقیق، روش، قلمرو، محدودیتها، سوابق و نیز فرضیه و سوالات اصلی و فرعی و مفاهیم و ... را بررسی می نماید و فصل دوم مبانی نظری و مفاهیم اساسی مباحث کلی درباره حکومت و مبانی نظری حکومت و شیوه حکومت بیان گردیده و نظرات دانشمندان را درباره حکومت توضیح داده است و سپس موضوعاتی مثل دین و رابطه دین و سیاست و دین و دموکراسی در جوامع دینی و غیر دینی شرح داده و جمع بندی لازم صورت گرفته است، در فصل سوم درباره نهضت و نهضت اسلامی، مبسوط تحقیق شده و موارد متعددی مانند دولت و مفهوم اسلامی و جامعه اسلامی توضیح داده شده در عین حال مطالبی نیز درباره اصل ولایت و سپس ولایت فقیه و ولایت فقیه امام خمینی(ره) و نظرات دیگران نیز جمع آوری و تحلیل شده است، علاوه بر آن در این فصل بحث مفصلی درباره مشروعیت و مشروعیت سیاسی و نیز مشروعیت از دیدگاه دینی و اسلامی و آراء دانشمندان درباره مشروعیت بیان شده است، و در فصل چهارم وارد موضوع اصلی و بحث فرضیه شده و مطالبی در خصوص شیعه و حکومت اسلامی و حکومت دینی از دیدگاه مطهری و طالقانی و موضوعاتی از قبیل حکومت اسلامی از دیدگاه شیعه و اختلاف نظرهای شیعه با سایرین و معیارهای شیعه برای حکومت اسلامی و دموکراسی و کارآمدی حکومت اسلامی، جایگاه مردم و توان حکومت اسلامی برای بسیج مردم و... بحث مقایسه نظرات دو اندیشمند مطرح گردیده است، و در فصل پنجم، جمع بندی کلی موضوع، خلاصه و نتیجه گیری شده است.

۱-۱۲- مفاهیم

• حکومت (Government)

دستگاهی که دولت از طریق آن، تصمیمات عمومی می گیرد و شامل قوای سه گانه قانون گذاری، اجرایی و قضائی است.

• دولت (Stgte)

نهادی است که قدرت حاکم را در درون یک قلمروی ارضی معین برقرار کرده و معمولاً دارای یک انحصار قدرت زورگرایانه است .

• دموکراسی (مردم سالاری) (Democracy)

حکومت به وسیله مردم، دموکراسی در بردارنده مشارکت مردم و حکومت در امور مربوط به منافع عمومی است و می تواند تنوع وسیعی از شکل ها را به خود بگیرد .

• دین (Religion)

در لغت به معنای متعددی از جمله : اطاعت، جزا، ملت، طریقت و غیره ...، در معنای استعاری اطاعت از شریعت است، در اصطلاح برخی معنای آن را به هر آئینی ولو این که اعتقاد به خدا نیز در آن مطرح نباشد، گسترده کرده اند، دین از نگاه قرآن کریم به معنای تسلیم در برابر خداوند تبارک و تعالی است. اما در تعریف دین عبارت است از مجموعه ای از معارف که از جانب خداوند بوسیله پیامبر برای هدایت انسانها فرستاده شده و شامل اصول عقاید، قوانین فردی و اجتماعی و آموزه های اخلاقی می باشد .

• حکومت دینی (Religious government)

حکومت دینی آن است که، هماهنگ با تعالیم دینی و براساس دین اسلام باشد و دست کم در هیچ زمینه ای با آموزه های دینی ناسازگار نباشد .

• شیعه (Shia)

در اصل به معنای پیرو و یار است و سپس به کسانی که ولایت علی و اهل بیتش را پذیرفته باشند گفته می شود، تا جائی که به صورت اسم خاص برای آنها در آمده است . برابر روایات سنی و شیعه، پیامبر (ص) پیروان علی (ع) را با عنوان شیعه نام برده است .

• نهضت اسلامی (Islamic movement)

مجموعه آن دسته از اعضاء امت که در راه خدا می جنگند و تنها هدفشان ریشه کن کردن کفر و استقرار کلام خدا بر روی زمین است نهضت اسلامی نیز همانند امت، تنها به یک مجموعه واحد اطلاق می گردد . فقط یک نهضت اسلامی می تواند وجود داشته باشد و نه نهضت های اسلامی .